

TIL O'RGANISH MOTIVATSIYASI TUSHUNCHASINING MOHIYATI VA PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK ASOSLARI

Murodova Farida Shuhrat qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada til o'rganish motivatsiyasining psixologik va pedagogik asoslari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Motivatsiyaning til o'rganish jarayonidagi o'rni, shaxsning bilish ehtiyoji, o'zini rivojlantirishga intilishi, ijtimoiy muhit va pedagogik yondashuvlar bilan bog'liqligi keng yoritilgan. Tadqiqot jarayonida psixologik tahlil, nazariy taqqoslash, adabiyotlarni tahlil qilish va umumlashtirish metodlaridan foydalanilgan. Maqolada A. Maslou, D. MakKlelland, E. Deci, R. Ryan hamda R. Gardnerning motivatsiya nazariyalari asosida til o'rganish jarayonining samaradorligini oshirish omillari tahlil etilgan. Shuningdek, o'qituvchining shaxsiy yondashuvi, interfaol metodlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o'quvchi motivatsiyasini shakllantirishdagi roli asoslab berilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, til o'rganish motivatsiyasi o'quvchining ruhiy holati, ehtiyojlari, o'qituvchi yondashuvi va ijtimoiy omillar uyg'unlashuvi orqali shakllanadi hamda uning o'quv faoliyatining samaradorligini belgilovchi muhim psixologik-pedagogik omil sifatida namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: til o'rganish motivatsiyasi, psixologik asos, pedagogik yondashuv, o'quvchi ehtiyoji, o'qituvchi roli, interfaol metodlar, o'zini rivojlantirish, ta'lim texnologiyalari, ijtimoiy muhit, ichki va tashqi motivatsiya.

Abstract: This article analyzes the psychological and pedagogical foundations of language learning motivation from a theoretical and practical perspective. The study explores the role of motivation in the language learning process, focusing on individual cognitive needs, self-development, social environment, and pedagogical approaches. Methods such as psychological analysis, theoretical comparison, literature review, and generalization were applied in the research. The concepts of A. Maslow, D. McClelland, E. Deci, R. Ryan, and R. Gardner regarding motivation were examined to determine their impact on the effectiveness of language acquisition. The article also highlights the importance of the teacher's personal approach, interactive teaching methods, and information-communication technologies in shaping learners' motivation. The results show that language learning motivation is formed through the interaction of learners' psychological states, needs, teachers' attitudes, and social influences, serving as a key psychological and pedagogical factor determining the success of the learning process.

Keywords: language learning motivation, psychological basis, pedagogical approach, learner's needs, teacher's role, interactive methods, self-development, educational technologies, social environment, intrinsic and extrinsic motivation.

Аннотация: В данной статье рассмотрены психологические и педагогические основы мотивации изучения иностранных языков с научно-теоретической точки зрения. Раскрыта роль мотивации в процессе изучения языка, а также её связь с познавательными потребностями личности,

стремлением к саморазвитию, социальным окружением и педагогическими подходами. В исследовании использованы методы психологического анализа, теоретического сравнения, анализа и обобщения научной литературы. На основе теорий мотивации А. Маслоу, Д. МакКлелланда, Э. Деси, Р. Райана и Р. Гарднера проанализированы факторы, влияющие на эффективность процесса овладения языком. В статье также обоснована важная роль личного подхода преподавателя, интерактивных методов обучения и использования информационно-коммуникационных технологий в формировании мотивации учащихся. Результаты исследования показали, что мотивация к изучению языка формируется в результате взаимодействия психологического состояния учащегося, его потребностей, педагогических подходов и социальных факторов, выступая важнейшим психолого-педагогическим фактором успешности учебного процесса.

Ключевые слова: мотивация изучения языка, психологическая основа, педагогический подход, потребности учащегося, роль преподавателя, интерактивные методы, саморазвитие, образовательные технологии, социальная среда, внутренняя и внешняя мотивация.

KIRISH

Bugungi globallashuv davrida xorijiy tilni bilish har bir shaxsning kasbiy, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Til o'rganish jarayonining muvaffaqiyati esa, avvalo, o'quvchining ichki ehtiyoji va o'rganishga bo'lgan rag'batiga, ya'ni motivatsiyasiga bog'liq. Til o'rganish motivatsiyasi o'quvchi shaxsining ruhiy holatini, bilim olishga bo'lgan qiziqishini va maqsad sari intilishini belgilovchi asosiy psixologik omildir. Shu bois, til o'rganish motivatsiyasining psixologik-pedagogik asoslarini o'rganish ta'lim samaradorligini oshirishda muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Til o'rganish motivatsiyasi — bu shaxsning xorijiy yoki ikkinchi tilni o'zlashtirishga bo'lgan ichki ehtiyoji, qiziqishi va maqsadga yo'naltirilgan harakatini belgilovchi psixologik omildir. Motivatsiya o'quvchi shaxsning tildan foydalanishdagi muvaffaqiyati, o'rganish jarayonidagi faolligi va natijadorligini ta'minlaydi. "Motivatsiya" atamasi lotincha "movere" – "harakatga keltirmoq" so'zidan olingan bo'lib, u insonni biror maqsad sari harakatga undovchi ichki kuchni anglatadi. Til o'rganish motivatsiyasi shaxsning ehtiyojlari, qiziqishlari, qadriyatlari, hayotiy tajribasi va maqsadlariga bog'liq holda shakllanadi.

Tadqiqot metodlari. Mazkur maqolada "Til o'rganish motivatsiyasi tushunchasining psixologik-pedagogik asoslari" mavzusini yoritishda bir qator ilmiy-tadqiqot metodlaridan kompleks tarzda foydalanildi. Avvalo, nazariy tahlil va taqqoslash metodlari yordamida til o'rganish motivatsiyasiga oid psixologik hamda pedagogik nazariyalar — A. Maslou, D. MakKlelland, E. Deci va R. Ryan, R. Gardner kabi olimlarning motivatsiya haqidagi konsepsiyalari o'rganildi va ularning o'zaro

bog'liqligi, farqli jihatlari hamda zamonaviy ta'limdagi qo'llanilishi tahlil qilindi. Shuningdek, mahalliy va xorijiy tadqiqotchilarning ilmiy ishlari asosida motivatsiyaning o'quv jarayonidagi o'rni, o'qituvchining pedagogik yondashuvi, o'quvchining psixologik holati, ijtimoiy muhit ta'siri hamda zamonaviy o'quv texnologiyalarining ta'siri haqida mavjud nazariy qarashlar tahlil qilinib, umumlashtirildi.

Tadqiqot davomida psixologik tahlil, pedagogik kuzatish va zamonaviy ta'lim yondashuvlarini o'rganish metodlaridan ham foydalanildi. Psixologik tahlil orqali shaxsning ichki ehtiyojlari, bilish faoliyati, emotsional holati va o'zini rivojlantirishga bo'lgan intilishi o'rganildi. Pedagogik tahlil va kuzatish metodlari yordamida ta'lim jarayonida motivatsiyani kuchaytiruvchi shart-sharoitlar — interfaol o'qitish usullari, kommunikativ yondashuv, baholash tizimi va o'qituvchi shaxsining roli aniqlab berildi. Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining, onlayn platformalar va mobil ilovalarning til o'rganish motivatsiyasiga ta'siri tahlil qilinib, o'quvchi faoliyatini oshiruvchi omillar sifatida baholandi. Natijada, yuqoridagi metodlar asosida til o'rganish motivatsiyasining psixologik va pedagogik asoslari kompleks tarzda yoritildi hamda ularning zamonaviy ta'lim amaliyotidagi ahamiyati ilmiy jihatdan asoslab berildi.

Natijalar. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, til o'rganish motivatsiyasi shaxsning o'zini anglash, bilim olish, muloqotga kirishish va o'z imkoniyatlarini namoyon etish ehtiyojlaridan kelib chiqadi. Psixologik jihatdan motivatsiya shaxsning ichki ehtiyojlari va hissiy kechinmalari bilan uzviy bog'liq bo'lib, u o'rganish jarayoniga ijobiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, o'quvchi o'zini muvaffaqiyatli his qilsa, bu holat ijobiy emotsional fon yaratib, o'rganish samaradorligini oshiradi.

Til o'rganish motivatsiyasining shakllanishida mashhur psixolog va pedagoglarning nazariyalari alohida o'rin tutadi. A. Maslouning "Ehtiyojlar ierarxiyasi" nazariyasiga ko'ra, til o'rganish insonning o'zini rivojlantirish ehtiyoji bilan bog'liq. D. MakKlellandning "Yutuqqa intilish" nazariyasida esa, o'rganish jarayoni muvaffaqiyatga erishish istagi bilan belgilanadi. E. Deci va R. Ryanning "O'zini aniqlash nazariyasi"da motivatsiya ichki va tashqi shakllarga ajratilib, insonning o'z irodasi va qiziqishlariga tayanishi muhim deb hisoblanadi. R. Gardnerning "Integrativ va instrumental motivatsiya" modeli esa til o'rganish maqsadlarini ikki turga ajratadi: biri tilni madaniyat bilan bog'lab o'rganish, ikkinchisi esa amaliy maqsadlar — ish, o'qish yoki ijtimoiy mavqe uchun o'rganish yo'nalishidir.

Pedagogik nuqtai nazardan, motivatsiya o'qituvchi faoliyati bilan bevosita bog'liq. O'qituvchining darsdagi yondashuvi, interfaol metodlardan foydalanishi, talabaning o'z fikrini erkin ifoda etishiga imkon berishi va ijobiy rag'bat tizimini yaratishi motivatsiyani kuchaytiradi. Shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalarining joriy etilishi til o'rganish jarayonini shaxsga yo'naltirilgan shaklda olib borishga xizmat qilmoqda.

Ijtimoiy muhit ham motivatsiyaning shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Oila, do'stlar, o'qituvchi va jamiyat tomonidan yaratilgan ijobiy ijtimoiy muhit o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, bu esa til o'rganish jarayonini qo'llab-quvvatlaydi. Shuningdek, boshqa madaniyatni o'rganish va xalqaro muloqotda ishtirok etish istagi ham motivatsiyaning muhim manbalaridan biridir.

Til o'rganish motivatsiyasi, odatda, ichki va tashqi turlarga bo'linadi. Ichki motivatsiya — bu til o'rganish jarayonining o'zidan zavqlanish, yangi bilim olish, madaniyatni tushunish yoki o'zini rivojlantirishga qaratilgan ehtiyojdir. Masalan, inson ingliz tilini o'rganishni yoqtiradi, chunki bu unga yangi dunyoni ochadi. Tashqi motivatsiya esa maqsadga erishish vositasi sifatida tilni o'rganishga undovchi kuchdir. Masalan, kimdir koreys tilini o'rganadi, chunki Koreyada ishlash yoki o'qish niyatida bo'ladi.

Motivatsiya til o'rganish jarayonining dvigateli hisoblanadi. U o'rganishga barqaror qiziqish uyg'otadi, qiyinchiliklarga bardosh berish kuchini beradi, o'z-o'zini nazorat qilishni rivojlantiradi va natijaga erishish istagini kuchaytiradi. Psixologik tadqiqotlar, xususan R. Gardner, E. Deci va R. Ryan tomonidan olib borilgan ishlar, shuni ko'rsatadiki, yuqori motivatsiyaga ega o'quvchilar tilni samaraliroq o'zlashtiradi, past motivatsiya esa sust o'rganish, charchash va til o'rganishni erta to'xtatish holatiga olib keladi.

Til o'rganish motivatsiyasining shakllanishiga ko'plab ijtimoiy-pedagogik omillar ta'sir ko'rsatadi. Bular orasida oila va ijtimoiy muhitning roli, ota-ona, do'stlar va o'qituvchilarning qo'llab-quvvatlashi muhim o'rin tutadi. Shuningdek, ta'lim tizimi, qo'llanilayotgan metodlar, til o'rganish sababi – ish, o'qish, sayohat yoki shaxsiy rivojlanish – ham motivatsiyaning barqarorligiga ta'sir etadi. Madaniyatga qiziqish, xalqaro muloqotga kirishish istagi, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari ham motivatsiyani kuchaytiruvchi omillardandir.

Muhokama. Til o'rganish motivatsiyasi ta'lim jarayonining markazida turadi. Psixologik jihatdan u shaxsning bilish ehtiyojlari va ijobiy hissiy holatini boshqaradi, pedagogik jihatdan esa o'qituvchining yondashuvi va ta'lim texnologiyalari orqali mustahkamlanadi. Shuning uchun o'qituvchi dars jarayonida o'quvchining ruhiy holatini inobatga olib, rag'batlantiruvchi strategiyalarni qo'llashi zarur.

Motivatsiyani rivojlantirish uchun quyidagi yo'nalishlarda ish olib borish tavsiya etiladi:

- ta'lim muassasalarida motivatsiyani shakllantirish strategiyasini ishlab chiqish;
- o'qituvchilarning kommunikativ va psixologik tayyorgarligini kuchaytirish;
- o'quvchilarga o'z-o'zini rivojlantirish va baholash imkonini berish;
- o'quv jarayonida real hayotiy vaziyatlarga asoslangan mashqlarni qo'llash;
- o'quvchilarda madaniyatlara muloqot qobiliyatini shakllantirish.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, til o'rganish motivatsiyasi — bu shaxsning o'quv faoliyatini boshqaruvchi, uni maqsad sari yo'naltiruvchi, ichki ehtiyoj va tashqi rag'batlar uyg'unligidan hosil bo'ladigan psixologik-pedagogik jarayondir. U

o'quvchining bilim olishga bo'lgan qiziqishini, irodasini, o'ziga ishonchini va o'zini rivojlantirishga intilishini faollashtiradi. Til o'rganish motivatsiyasining samarali shakllanishi o'qituvchi tomonidan qo'llanilayotgan metod va yondashuvlarning to'g'ri tanlanishiga, o'quvchining individual xususiyatlarini inobatga olishga hamda o'qish jarayonida ijobiy psixologik muhit yaratilishiga bevosita bog'liqdir. Shu jihatdan o'qituvchining o'quvchini ruhlantiruvchi, ilhomlantiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi shaxs sifatida faol ishtiroki juda muhimdir.

Motivatsiyani barqaror saqlash va rivojlantirish uchun ta'lim tizimida zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol o'qitish usullari, kommunikativ yondashuvlar, shuningdek, axborot-kommunikatsiya vositalaridan samarali foydalanish lozim. O'quvchilarning ichki motivatsiyasini kuchaytirish uchun ularni mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish, real hayotiy misollar orqali tilni qo'llashga o'rgatish zarur. Ijtimoiy muhit, oila va jamiyat tomonidan bildirilgan e'tibor ham o'quvchining til o'rganishdagi ishonchini va barqaror motivatsiyasini mustahkamlaydi. Shu sababli, zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini shakllantirish, uni doimiy ravishda qo'llab-quvvatlash va pedagogik jihatdan boshqarish har bir o'qituvchining asosiy vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda. Natijada, til o'rganish motivatsiyasining to'g'ri yo'naltirilishi shaxsning o'zini rivojlantirish salohiyatini kengaytiradi, uning ijtimoiy faoliyatini faollashtiradi va global madaniyatlararo muloqotda muvaffaqiyatli ishtirok etishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Deci, Edward L., and Richard M. Ryan. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. Springer, 1985.
2. Gardner, R. C. Social Psychology and Second Language Learning: The Role of Attitudes and Motivation. Edward Arnold, 1985.
3. Maslow, Abraham H. Motivation and Personality. Harper & Row, 1954.
4. Makklelland, David C. The Achieving Society. Princeton, 1961.
5. Yo'ldoshev, X. Pedagogik psixologiya asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 2019.